

УДК 658 : 339.138

МЕТОДОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ ЛАНЦЮГІВ ПОСТАЧАННЯ В УМОВАХ ПРОСТОРОВОЇ ПОВ'ЯЗАННОСТІ РЕГІОНАЛЬНИХ ВІДНОСИН

ТАНЬКОВ Костянтин Миколайович,

кандидат економічних наук,
доцент кафедри туризму та готельно-ресторанної справи
Черкаського державного технологічного університету

СТЕПЧУК Оксана Володимирівна,

викладач кафедри туризму та готельно-ресторанної справи
Черкаського державного технологічного університету
e-mail: tankov.kn@gaim.com

Анотація. Розглядаються вихідні положення формування регіональних ланцюгів постачання в умовах просторової пов'язаності відносин, як властивості економічного розвитку регіону.

Показано, що така пов'язаність – це вимірюваний рівень інтенсивності всіх видів регіональної взаємодії елементів регіону, які стосуються формування ланцюга постачання.

Представлено принципову схему типології економічного простору взаємоузгодженого формування територіальних організаційно-виробничих структур і регіональних ланцюгів постачання.

Ключові слова: методологічні засади, формування ланцюгів постачання, регіон, просторова пов'язаність відносин, економічне середовище.

Постановка проблеми. Проблеми ефективного формування ланцюгів постачання стають все більш важливими насамперед при розгляді регіональних джерел виробництва та реалізації кінцевої продукції та послуг. Відповідно до цього відбувається постійний пошук рішення проблеми сукупної організаційно-економічної діяльності, насамперед проблеми адаптації суб'єктів господарювання у конкурентному середовищі регіональної економіки. Водночас необхідно ураховувати економічні закономірності, які об'єктивно відбивають наявні у конкретному просторі функціонування зв'язків між показниками, що характеризують параметри основних і суміжних регіональних ланцюгів постачання (РЛП), а також їхніх окремих елементів. Визначення таких закономірностей дозволять встановити шляхи розвитку та результативність формування організаційно-виробничих відносин і сформованих на їхній основі економічних потоків.

Аннотація: Рассматриваются исходные положения формирования региональных цепей поставок в условиях пространственной связанности отношений, как свойства экономического развития региона. Показано, что такая связанность – это измеряемый уровень интенсивности всех видов регионального взаимодействия элементов региона, которые имеют отношение к формированию цепи поставок. Представлена принципиальная схема типологии экономического пространства взаимосогласованного формирования территориальных организационно-производственных структур и региональных цепей поставок.

Ключевые слова: методологические основы, формирование цепей поставок, регион, пространственная связанность, экономическая среда.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню та узагальненню проблем формування ланцюгів постачання присвячені роботи вчених Д. Бауерсокса, Х. Вільдемманна, Б. Геллінгта, Б. Гетінга, Д. Іванова, С. Кайзера, Д. Клосса, В. Кротова, А. Куна, Д. Ламберта, В. Сергеева, Д. Стока, Стадтлера, А. Харрісона, М. Крістофера, О. Гірної, М. Григорак, Є. Крикавського, Р. Ларіної, Н. Чухрай та ін. Водночас у фаховій літературі не отримали однозначного визначення й по різному трактуються ціла низка питань теорії і практики організації ланцюгів постачання із урахуванням управління просторовим розвитком регіону, основу якого складає суспільний розподіл праці, територіальний розподіл господарської діяльності тощо. Водночас у розгляді питання формування РЛП, як нової організаційно-економічної моделі розвитку регіону, практично відсутні науково обґрунтовані методологічні положення типології економічного

середовища території, де у якості класифікаційної ознаки розглядається просторова пов'язаність відносин, як методологічної основи ідентифікації потенційних територіальних зон дислокації РЛП.

Мета статті. Поглиблене дослідження методологічних проблем формування ланцюгів постачання в умовах просторової пов'язаності регіональних відносин.

Виклад основного матеріалу дослідження та його обґрунтування. На думку більшості фахівців, саме у 80-х рр. ХХ ст. були закладені методологічні основи формування ланцюгів постачання як намагання розв'язати проблему зниження невизначеності відносин на основі методів і моделей кооперації та багаторівневого управління запасами на декількох підприємствах одночасно (концепція *Supply Chain Management* – *SCM*). Поряд з тим, спостерігається слабка дослідженість процесів формування ланцюгів постачання на регіональному рівні, що призводить до відсутності необхідної смислової єдності під час вирішення різних завдань менеджменту РЛП на концептуальному рівні, сприяє логічній некоректності, неоднозначності розуміння результатів робіт та сфери застосування пропонованих підходів. Для багатьох з них типовою є точка зору про те, що будь-який ланцюг постачання – це лінійно-паралельно упорядкована сукупність учасників потокового процесу, які приймають участь у його формуванні та підтримці належного функціонування. Водночас акцентується увага на важливості інтеграційної функції, як такої, що визначає умову формування ланцюга постачання. Такий підхід аргументується тим, що сутність та зміст ланцюга визначається проходженням матеріальним потоком стадій закупівлі матеріалів, виробництва і розподілу (збуту) кінцевої продукції. Кожна така стадія визначається специфічними особливостями товароруку й вирішує лише властиві їм завдання. Але ні одна із них не може розглядатися самостійно, поза єдиного процесу товароруку.

За такого підходу, концепція *SCM* у дослідженні розглядається як методологічна основа для створення ефективної системи формування ланцюгів постачання на регіональному рівні. Водночас їхня структура буде визначатися просторовою взаємодією сукупності елементів виробничо-територіальної системи, оскільки всі проміжні та кінцеві продукти формуються в умовах конкретного стану регіону, споживаються ресурси відповідної території з використанням послуг її організаційно-виробничої інфраструктури.

У такому зв'язку доцільно визначитися поняттям «регіональної просторовості», яке на думку Ю. Павлюка [7], ще не мають загальноприйнятого підходу до встановлення суті і змісту, термін «простір» широко вживається в різних сферах суспільної діяльності. Він зазначає: «Розширення меж вживання поняття простору в господарській діяльності зумовлене набуттям ним практичного господарського сенсу у виразі єдиного економічного простору» [7].

Представлення економічного змісту поняття «простір» (суто поняття «економічний простір») може бути проілюстровано такими міркуваннями. Так Н. Суріна вважає, що «Простір – це еволюційна організм енна суперсистема, яка функціонує на принципах саморозвитку, ієрархічності та циклічності. У кожній точці цієї системи існує інформаційна програма розвитку (у проявленому чи не проявленому стані), котра зумовлює потенційність, наповненість і різноманіття форм розвитку простору» [9]. Тобто, простір – це сукупність точок з обов'язковою наявністю програми розвитку для кожної з них. На думку Т. Мірзодаєвої простір – це динамічна система, яка включає потоки всіх наявних ресурсів розвитку (трудові ресурси, фінанси, інформацію, виробничий капітал тощо), інфраструктурні канали (інженерні, комунікаційно-інформаційні, фінансові, культурні), якими рухаються ці потоки, та локалізовані центри логістичного управління вказаними потоками. Просторовий розвиток – це відтворювальний процес елементів простору, що функціонує як система речових і енергетичних потоків (сировинних ресурсів, товарів і послуг, організаційних, фінансових і людських капіталів тощо) [1; 2; 4]. У свою чергу Л. Зобова дає визначення простору як організованого середовища, яке виникає у результаті взаємодії (конкуренції) матеріальних суб'єктів на певній території [3]. За таких умов, «...якщо ми говоримо про відносини між суб'єктами щодо використання наявних матеріальних і нематеріальних об'єктів (тобто економічні відносини на певній території), то йдеться вже про економічний простір» [10].

Водночас дослідники вказують на ускладнення економічного простору, що проявляється у зростанні кількості зв'язків, які повинні відбуватися щоденно для забезпечення нормальної життєдіяльності спільноти [10]. І далі: «Посилення економічного простору, у тому числі у соціальних і культурних сферах, веде не просто до збільшення кількості взаємозалежностей, але до посилення його цілісності і переростанню економічно-

го простору у систему, яка керує колективним розумом освічених людей. Базовим елементом, який забезпечує успішне здійснення і самоорганізацію такої системи, виступає інтелектуалізація населення як вихідна база якісних змін у менталітеті людей, що включає у себе і моральні етичні цінності». Такі просторові системи утворюють певні конструкції, які характеризуються розподілом елементів і зв'язків між ними, а тому їхні виділення дозволить вибрати найбільш доцільну на даний час конструкцію [6].

У разі узагальнення зв'язку територіального (регіонального) і просторового аспектів економіки, варто звернутися до робіт П. Мінакіра, А. Дем'яненка та Н. Суріної. У першому випадку регіональна економіка представлена автором як дослідження закономірностей формування, функціонування та взаємодії економічних комплексів (економічних регіонів) у просторі [4]. У другому випадку просторова економіка вивчає економічні відносини (причинно-наслідкові зв'язки), просторові трансформації як у територіальних утвореннях з вже ustalеними кордонами (область, місто), так і в утвореннях з нестійкими, чітко невизначеними межами (зони впливу великих міст, транскордонні території тощо [9]. Водночас відзначається, що просторова економіка не завжди збігається з діяльністю з регіонального розвитку. Вона розвивається на території, яка уже володіє певною економічною цілісністю, де відбуваються взаємопов'язані, взаємообумовлені процеси. Така діяльність пов'язана з пошуком додаткових ефектів від сукупності якостей простору.

Використання просторового аспекту регіональної економіки у разі дослідженні проблеми формування ланцюгів постачання означає встановлення реальної просторової конструкції взаємовизначених і взаємозалежних зв'язків, які формують інтегративну властивість відносин між суб'єктами економіки території і якою вони до об'єднання у таку ланцюгову структуру не володіли. Завдяки наявності у ланцюгу таких зв'язків, сукупність його елементів (підприємств, процесів, видів робіт тощо) розглядається як єдине інтегроване ціле, де кожний елемент у кінцевому підсумку пов'язаний із всіма іншими елементами і його властивості не можуть бути зрозумілі без урахування цих властивостей.

Вищеозначені напрямки формування нової парадигми визначають принциповий підхід до організації територіального виробництва на основі створення ланцюгових структур. Таке поєднання ставить перед територіальними орга-

нами управління нові завдання у сфері комплексного формування та розвитку територіальних внутрішніх та зовнішніх відносин, які зумовлюють параметри та зміст функціональних процесів, розсереджених у просторі та часі. Основними у агрегованому виді є такі:

- процеси системного прогнозу, організація договірних та інших відносин з конкретними споживачами зокрема територіальним ринком загалом;

- процеси проектування, інвестування та будівництва виробничо-територіальних потужностей і матеріально-технічної бази транспортних організацій, закупівель чи виготовлення технологічного обладнання, засобів механізації для формування нового чи удосконалення традиційного виробництва продукції необхідних споживачеві властивостей;

- процеси гарантійного і післягарантійного обслуговування, утилізації;

- процеси транспортно-складського обслуговування;

- процеси системної організації та управління діючими виробництвами у комплексі з їхніми технологіями, матеріально-технічним забезпеченням, збутом і реалізацією;

- процеси системного інформаційного, фінансового, соціального, у тому числі кадрового потокового забезпечення вищенаведених процесів управління системою, яка включає процеси: виробничо-технологічні, торгово-технологічні, транспортно-складські та ін.

Залежно від того, які із відносин, відповідних їм процесів та їхнє поєднання є суб'єктами логістичного управління, формуються РЛП.

На концептуальному рівні формування РЛП розглядається як процес встановлення балансу між всіма видами діяльності, процесами та їхніми елементами, які цілеспрямовано формують та реалізують сукупні відносини учасників такого ланцюга на основі інтеграції та адаптації внутрішніх і зовнішніх функціональних процесів, елементів та ресурсів для забезпечення більшої конкурентоспроможності виробленого сукупного продукту.

Приймаючи до уваги дослідження [8], послідовність етапів формування РЛП може бути представлена у такий спосіб (рис. 1):

- а) налагодження взаємодії зацікавлених сторін – реальних та потенційних учасників ланцюга постачання. Така взаємодія передбачає визначення різних форм вигод та переваг, які можуть бути встановлені у термінах економічних показників та параметрів розвитку регіону. Результат

такої взаємодії – встановлення пріоритетів громади, бізнесу та регіональної влади у формуванні регіональної взаємодії;

б) встановлення цільових орієнтирів розвитку регіону, що базується на пов'язаності відносин з позицій формування регіональної взаємодії агентів ланцюга постачання;

в) формування управлінських рішень, які спрямовані на коригування (чи усунення неефективних) нинішніх відносин чи створення нових між реальними і потенційними учасниками ланцюга постачання;

г) відбір найбільш оптимального варіанту рішення, який пов'язаний із оптимізацією відносин,

їхнім коригуванням чи усуненням неефективних, а також перенесення найбільш вдалих практик на формування ланцюга постачання. Водночас у якості основного критерія ефективності приймається максимізація цільового параметру розвитку регіону (максимізація сил взаємодії між учасниками формування ланцюга постачання);

д) побудова регіональної системи інформаційного обміну на трьох базових рівнях: підсистема інноваційно-технологічної комунікації; підсистема координації взаємодії елементів РЛП (територіальні логістичні вузли і центри комунікацій); підсистема формування «ядра» ланцюга постачання.

Рис. 1. Структура процесу формування ланцюга постачання регіону

Представлена на рис. 1 схема виходить із відомої концепції розширюваної логістичної взаємодії (*Scaleable Logistics Interplay – SLI*) [5], що визначає досягнення результатів: конкурентоспроможність товарів та послуг, більш ефективне використання фінансових, інформаційних та людських ресурсів. Водночас питання формування РЛП розглядається у площині системного підходу до встановлення і аналізу взаємовизначеної та взаємоузгодженої сукупності процесів змін виробничо-економічної діяльності його агентів, що складає собою один з найбільш продуктивних підходів до вирішення означеної проблеми. За своїм функціональним призначенням будь-який РЛП не є однорідним послідовно-паралельним поєднанням суб'єктів ринку. Такий ланцюг, споживає ресурси певної території і одночасно використовує елементи її виробничо-обслуговуючої інфраструктури. Тому під час дослідження РЛП необхідно розглядати не лише пропорційність внутрішніх зв'язків, але піддавати аналізу використання ресурсів та послуг загально територіального значення. Виробничо-

територіальний підхід до формування ланцюгів постачання визначається процесом встановлення пропорцій та раціональних взаємовідносин між всіма елементами виробництва та території на основі інноваційно-технологічних та соціально-економічних розрахунків для підвищення ефективності ведення господарської діяльності за всебічного урахування ресурсів території.

Виділенню РЛП передують дослідження процесів змін функціонального, структурного, організаційного і управлінського характеру у їхній взаємодії і взаємозалежності з подальшим виділенням сукупності взаємодоповнюючих видів діяльності та їхніх взаємодіючих елементів, які цілеспрямовано формують ланцюг постачання на основі інтеграції і адаптації внутрішніх і зовнішніх процесів.

Схема типології економічного простору формування територіальних організаційно-виробничих структур і РЛП представлена на рис. 2.

У якості ознак представленої типології розглядають економічні, виробничо-технологічні, фінансові, соціально-демографічні та інші

ознаки, які формуються у досліджуваному економічному просторі регіону дислокації виробничих, транспортних, комерційних, торгових, фінансових, наукових, адміністративно-політичних, соціально-економічних та інших доцільних для формування ланцюгів постачання. Концептуально пропонується підхід визначає струк-

турно-функціональну гнучкість РЛП залежно від стану і перспектив розвитку території його формування.

Тобто, ланцюг (чи його окремі елементи) може «розширюватися/звужуватися» на основі наявної чи змінюваної структури економічного простору регіону.

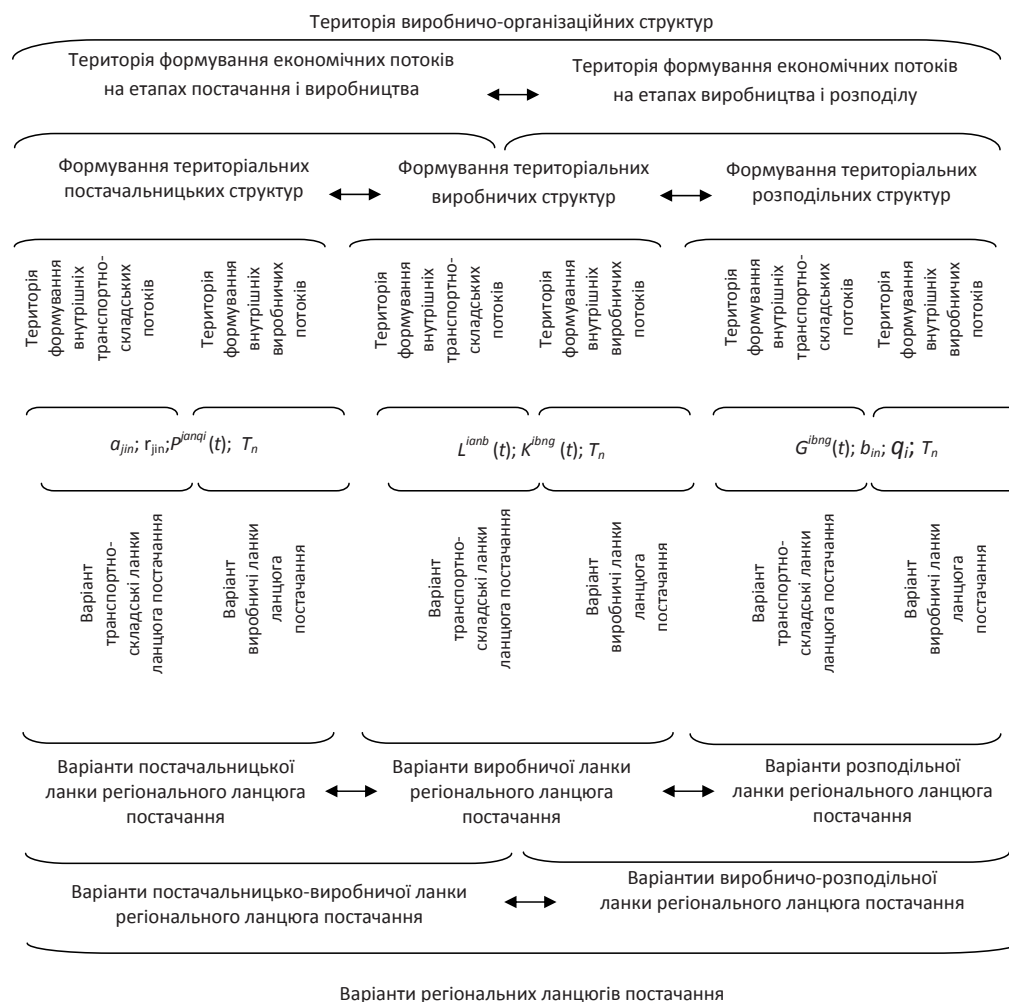

Рис. 2. Концептуальна схема формування ланцюгів постачання в умовах просторової пов'язаності регіональних відносин.

Примітка: a_{jin} – множина постачальників j -го виду ресурсів, необхідних для виготовлення i -го виду кінцевої продукції РЛП за n -варіантом взаємодії, $j=1, M$; r_{jin} – множина територій закупівлі j -го виду ресурсів, необхідні для виготовлення i -го виду кінцевої продукції РЛП за n -варіантом взаємодії, $j=1, M$; b_{in} – множина споживачів i -го виду кінцевої готової продукції РЛП за n -варіантом взаємодії, $i=1, N$; q_i – множина територій використання i -го виду кінцевої готової продукції РЛП, $i=1, N$; $P^{janqi}(t)$ – встановлені показники параметрів постачання j -го виду ресурсу a_j -го постачальника за n -варіантом взаємодії на q_j -й території для виготовлення i -го виду його кінцевої продукції із ресурсів a_j -го постачальника n -варіантом взаємодії показники параметрів випуску i -го виду його кінцевої продукції із ресурсів a_j -го постачальника n -варіантом взаємодії для b_i -го споживача; $K^{ibng}(t)$ – встановлені показники параметрів збуту i -го виду кінцевої продукції для b_i -му споживачу за n -варіантом взаємодії на q_i -й території; $G^{ibng}(t)$ – встановлені показники параметрів споживання/експлуатації i -го виду його кінцевої продукції b_i -м споживачем за n -варіантом взаємодії на q_i -й території; T_n – плановий період функціонування РЛП при n -варіанті взаємодії.

На стикові різних територіально розподілених виробництв виникають нові соціальні та технологічні процеси, які посилюють взаємодію між учасниками РЛП.

У цьому випадку сформований ланцюг відбиває певне поєднання виробництва і ресурсів, які містяться на певній території. Такий ланцюг виконує господарську, відтворювальну та со-

ціальну функцію. Особливості виконання таких функцій, відмінності у поєднанні ресурсів зумовлюють формування для кожного РЛП відповідного соціально-економічного статусу. Такий статус відбиває рівень залучення ланцюга у систему територіального розділення праці.

За такого підходу РЛП можна визначити як доцільну сукупність видів діяльності та їхніх взаємодіючих елементів, що у межах певного адміністративно-територіального утворення формує та реалізує сукупні відносини на всіх етапах відтворення та розвитку його життєвого циклу на основі інтеграції та адаптації внутрішніх та зовнішніх сукупних функціональних потокових процесів, елементів і ресурсів, для забезпечення стійких у просторі та часі конкурентних переваг території.

Формування та реалізація відносин у РЛП, які зумовлюють параметри та зміст економічних потоків, включають достатньо складні, трудомісткі та розосереджені у просторі і часі функціональні процеси і операції. До основних із них у агрегованому виді відносять:

– процеси і відповідні операції системного прогнозу, організації договірних та інших відносин із конкретними бізнес-партнерами і споживачами (зокрема конкретним регіональним ринком загалом);

– процеси і відповідні операції системного прогнозу, проектування, інвестування та будівництва виробничо-комерційних потужностей і матеріально-технічної бази регіону для формування нового чи удосконалення традиційного виробництва продуктів та послуг;

– процеси і відповідні операції системної організації та управління діючим виробництвом у комплексі з його технологією, матеріально-технічним забезпеченням і збутом;

– процеси і відповідні операції системного інформаційного, фінансового, соціального, у тому числі кадрового потокового забезпечення вищенаведених операцій і системи основних технологічних операцій.

Висновки. Безперечно, порівняти РЛП достатньо складно, оскільки вони у значній мірі відрізняються масштабами своїх економік, значними відмінностями та асиметрією у рівнях розвитку окремих підсистем, що входять у неї. За таким підходом, на першому етапі формування РЛП необхідно урахувати економічні закономірності, які об'єктивно відбивають інтереси суб'єктів регіонального відтворювального процесу; взаємозв'язків між ними та забезпечення умов для доцільного соціально-економічного розвитку регіону. У дослідженні висувуються нові методологічні підходи до осмислення сутності інтегрованого управління в умовах просторової пов'язаності регіональних відносин. Саме необхідність інтегрованого управління повинно складати одну із найбільш важливих умов ефективного розвитку соціально-економічної системи регіону. Це означає, що питання економічного розвитку регіону повинно розглядатися у площині територіальних змін, зокрема синхронізації всіх основних процесів, розробки стратегії та концептуальних моделей планування і управління РЛП.

Список використаних джерел

1. Бияков О. А. Теория экономического пространства: методологический и региональный аспекты : монография / О. А. Бияков. – Томск : Издательство томского университета, 2004. – 152 с.
2. Забарна Е. М. Наукові засади виявлення факторів розвитку економічного простору регіону / Е. М. Забарна, М. О. Танасенко // Бізнес-Інформ. – 2016. – № 8. – С. 13–17.
3. Зобова Л. Л. Территория и пространство: близнецы или двойняшки / Л. Л. Зобова // Региональная экономика : теория и практика. – 2008. – № 38 (90). – С. 6–12.
4. Минакир П. А. Очерки по пространственной экономике / П. А. Минакир, А. Н. Демьяненко. – Хабаровск : ИЭИ ДВО РАН, 2004. – 272 с.
5. Миротин Л. Б. Логистика интегрированных цепочек поставок : учебник / Л. Б. Миротин, А. Г. Некрасов. – Москва : Экзамен, 2003. – 256 с.
6. Пепа Т. В. Просторовий розвиток регіональних соціально-економічних систем в контексті державної регіональної політики / Т. В. Пепа // Держава та регіони. – 2009. – № 2. – С. 17–24. – (Серія : Державне управління).
7. Павлюк Ю. Ю. Просторовий розвиток регіонально-економічних систем / Ю. Ю. Павлюк // Збірник наукових праць Вінницького національного аграрного університету. – 2011. – № 2 (53). – С. 42–47. – (Серія : Економічні науки).

8. Полякова А. Г. Концептуальная модель управления развитием региона с учетом уровня пространственной связанности / А. Г. Полякова, И. С. Смирнова. – Экономика региона. – 2014. – № 2. – С. 32–42.
9. Сурина Н. М. Пространственная экономика: Теоретико-методологическое и научно-практическое исследование : дис. ... д-ра экон. наук : 0800.05 / Н. М. Сурина. – Москва : РГБ, 2003. – 215 с.
10. Яскал І. В. Категорії «економічний простір» і «просторова економіка» в регіональних дослідженнях / І. В. Яскал // Проблеми і перспективи розвитку підприємництва : збірник наукових праць ХНАДУ. – Харків : Харківський національний автомобільно-дорожній університет, 2016. – № 2 (13). – Том 1. – С. 48–54.